

ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У статті досліджується сутність категорій «освіта», «знання», «теорія», подаються їхні основні характеристики. Розглянуто теоретичні і методологічні основи проблеми формування теоретичних знань у студентів педагогічних училищ та коледжів засобами українського музичного фольклору. Основна увага приділяється особливостям фахової підготовки майбутніх учителів музики.

Ключові слова: теоретичні знання, майбутні вчителі музики, теорія, український музичний фольклор, музична освіта, фахова підготовка.

В статье исследуется сущность категорий «образование», «знание», «теория», даются их основные характеристики. Рассмотрены теоретические и методологические основы проблемы формирования теоретических знаний у студентов педагогических училищ и колледжей средствами украинского музыкального фольклора. Основное внимание уделяется особенностям профессиональной подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: теоретические знания, будущие учителя музыки, теория, украинский музыкальный фольклор, музыкальное образование, профессиональная подготовка.

In the article essence of categories is probed «education», «knowledge», «theory», is given them basic descriptions. Theoretical and methodological bases of problem of forming of theoretical knowledges are considered for the students of pedagogical schools and colleges by facilities of Ukrainian musical folk-lore. Basic attention is spared the features of professional preparation of future music masters.

Keywords: theoretical knowledges, future music masters, theory, Ukrainian musical folk-lore, musical education, professional preparation.

Постановка проблеми. В умовах розвитку національної освіти, коли пріоритетного значення набувають процеси підготовки нової генерації педагогічних кадрів, особливого значення набувають питання підвищення інтелектуального рівня особистості та її виховання на національному підґрунті. Закон України “Про освіту”, Державна національна програма “Україна XXI століття”, “Національна доктрина розвитку освіти”, інші законодавчі документи

містять основні орієнтири, цілі й умови розвитку освіти і передбачають невіддільність освіти від національного ґрунту.

Актуальності набувають й інші питання, зокрема формування професійних якостей майбутніх учителів музики, які зумовлюють потребу пошуку інноваційних підходів до фахової підготовки студентів, оновлених форм і механізмів взаємодії теорії і практики. Адже професійна підготовка майбутнього музиканта відповідатиме сучасному рівню тоді, коли зміст, форми і методи музичної, методичної, психолого-педагогічної підготовки будуть орієнтовані на формування висококваліфікованої особистості педагога, його професійних якостей (фахових знань і умінь).

Як особливий канал поширення емоційно-творчого досвіду людства, український музичний фольклор, впливаючи на особистість, активізує сферу її почуттів, які, у свою чергу, внутрішньо спонукають і визначають форму соціальної поведінки, викликає інтерес та потреби до здобуття глибоких музичних знань, створює природне підґрунтя для виховання повноцінно творчої, духовно багатой, національно визначеної, професійної особистості, передбачає наявність інтересів взагалі до мистецтва, повноцінного художньо-естетичного сприйняття, образного й аналітичного мислення, здатності до творчої діяльності у сфері професійного мистецтва.

Вплив українського фольклору на інтелектуальний і емоційний стан людської свідомості відкриває широкі можливості для формування в майбутніх учителів музики відчуття цінностей навколишнього світу й особистісного ставлення до них. Тобто, за допомогою народної музики, можливе інтелектуальне виховання національно орієнтованої студентської молоді, якій належить передати пісенне джерело свого народу наступним поколінням. Звідси, власне, випливає нагальна необхідність у проведенні конкретних педагогічно спрямованих заходів для підвищення рівня професійної й національно-музичної вихованості молодих фахівців.

З цього погляду на передній план виступає виховна спрямованість навчального матеріалу, використання в навчальному процесі кращих зразків

вітчизняного мистецтва, глибоке пізнання народної обрядовості студентами, і як результат – засвоєння музично-теоретичних знань (МТЗ) в аналітично-теоретичному та практичному аспектах.

Виховання національної музичної культури студентів полягає не у вимогах механічного засвоєння національних цінностей і традицій старших поколінь, а у створенні відповідних суспільно-побутових і навчальних умов, оточення – середовища в цілому – з багатим емоційно-культурним потенціалом.

Таким чином, звернення до витоків народного мистецтва, творче впровадження в навчально-виховну практику педагогічних училищ і коледжів скарбів народної творчості – головна лінія національної спрямованості в системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Аналіз актуальних досліджень. Ґрунтованими дослідженнями щодо забезпечення цілісної професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, висвітленням питань фахової підготовки взагалі, а також вивченням проблем музично-педагогічного виховання фахівців займалися українські науковці (В. Бутенко, Л. Масол, С. Ничкало, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Семашко, О. Щолокова та ін.).

Розв'язанням проблем методичної підготовки майбутнього вчителя музики присвячені праці російських і зарубіжних вчених (О. Апраксина, Л. Арчажникова, А. Баканурський, Н. Ветлугіна, Р. Джердімалієва, В. Муцмахер, В. Орлова; а також українських: А. Болгарський, Л. Коваль, Л. Матвеева, Г. Ніколаї, І. Немикіна, В. Шацька, В. Яконюк та ін.).

Значення українського фольклору у вихованні молоді розкрито у працях педагогів-корифеїв (А. Авдієвський, І. Бех, А. Болгарський, С. Горбенко, І. Зязюн, А. Іваницький, Д. Кабалевський, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.), представників зарубіжної музичної педагогіки (Л. Баренбойм, Е. Жак-Далькроз, З. Кодай, К. Орф та ін.), мистецтвознавців (Г. Костюка, І. Ляшенка, Г. Побережної та ін.), фольклористів (Е. Алексеева, О. Гулака-Артемовського, В. Верховинця, М. Дмитренка,

В. Дубравіна, К. Квітки, Ф. Колесси, О. Кольберга, А. Коціпінського, С. Русової, П. Сокальського, О. Стеблянка та ін.).

Проблеми теорії і методики музично-педагогічної освіти висвітлено у працях сучасних науковців О. Богданової, О. Гончаренко, Є. Єфремова, І. Клименко, Г. Коропніченко, І. П'ясковського, С. Садовенко, Т. Танько і багатьох інших. Учені роблять акцент на необхідності глибокого вивчення народного мистецтва, важливості дослідження його природи і специфічних рис.

На виховному значенні народної спадщини, а саме використанні українського музичного фольклору, наголошували видатні вітчизняні педагогічно-композитори П. Козицький, Ф. Колесса, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, Дм. Ревуцький, Л. Ревуцький, Я. Степовий, К. Стеценко. Своєю творчістю і педагогічною діяльністю вони відстоювали взаємозв'язки народної музики з навчанням і вихованням молоді. Їхній внесок в організацію музичної освіти сприяв плідному розвитку національної педагогіки мистецтва.

Мета статті полягає у розгляді теоретичної й методологічної основи проблеми формування музично-теоретичних знань (МТЗ) у студентів педагогічних училищ і коледжів засобами українського музичного фольклору й дослідженні сутності категорій «освіта», «знання», «теорія».

Виклад основного матеріалу.

Термін *освіта* розуміється як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування внутрішнього світогляду особистості людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями [2, с. 241].

Спеціальні і професійні знання можуть розглядатися як освіта у справжньому значенні цього слова тільки в тому разі, коли вони пов'язані з загальною освітою. Розрізняють загальну і спеціальну освіту. *Загальна освіта* (початкова і середня) дає знання, прищеплює уміння і навички, потрібні у повсякденному житті.

Спеціальна освіта озброює людину знаннями, уміннями і навичками, необхідними для працівника певної галузі [2; с. 242].

У загальному визначенні *музична освіта* – процес засвоєння вмінь і навичок, необхідних для музичної діяльності, а також сукупність знань і пов'язаних із ними вмінь й навичках, отриманих внаслідок навчання.

Отже, ми розуміємо, що фахова музична підготовка вимагає від студента опанування необхідного навчально-теоретичного матеріалу, а також оволодіння практичними навичками і вміннями.

Розглянемо сутність категорій «знання» й «теорія». В Українському педагогічному словнику «знання» визначено як особливу форму духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їхньої істинності. Висловлюються знання в поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Коли знання перетворюються на переконання, вони тяжіють до практики і таким чином виконують важливі соціальні функції. Знання, які передаються шляхом цілеспрямованого навчання, мають бути, насамперед, науковими. Невід'ємними якостями справжніх знань є їхня систематичність, усвідомленість, осмисленість. Більше того, знання є частиною світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди і переконання, вольові риси особистості, характер. Вони є одним із джерел схильностей і інтересів людини, необхідною умовою розвитку здібностей, обдарувань [2, с. 137].

«*Теорія*» (з грец. – «розгляд, міркування, вчення») – в Українському педагогічному словнику С. Гончаренка визначається як особлива сфера людської діяльності і її результатів, яка охоплює в себе сукупність ідей, поглядів, концепцій, учінь, уявлень про об'єктивну дійсність, протистоїть практиці як предметно-чуттєвій діяльності і водночас перебуває з нею в органічній єдності. Теорія виростає з практики, узагальнює її й обґрунтовується нею, а практика осмислюється, організовується і спрямовується. Формування й розвиток теорії здійснюється у сфері науки, а оволодіння нею – у процесі навчання. Завдання

навчання не лише дати систему знань, але і сформувати здатність до теоретичного мислення [2, с. 328].

Педагогічна енциклопедія визначає «знання» як продукт пізнання (уявлення, поняття) людьми предметів і явищ, необхідною умовою яких є систематичність [10, с. 118-119].

Фактори, що впливають на низький рівень знань студентів, такі: формальність, безсистемність, розрізненість, перевантаженість інформації, відсутність зв'язку з практикою, пасивне сприймання знань, необізнаність щодо національного фольклору.

За О. Щолоковою, для вивчення різноманітних мистецьких педагогічних явищ необхідно використовувати системний, комплексний, діяльнісний, особистісний, аксіологічний, культурологічний підходи [14].

Безумовно, всі вони є надзвичайно цінними і продуктивними для розв'язання педагогічних проблем. Ми поділяємо думку дослідниці, яка зазначає, що «основним завданням *системного підходу* є озброєння студентів не лише фактичними теоретичними знаннями, а й методологічними, тобто знаннями про найважливіші елементи знань і структурні зв'язки між ними». У галузі мистецької освіти системний характер розумової діяльності студентів відбувається у вигляді асоціативних зв'язків між видами мистецтва, засобами художньої виразності, стильовими напрямками тощо, які визначаються у різноманітних поняттях [14, с. 13].

Дослідниця визначає, що для забезпечення ґрунтовних системних знань потрібно реалізувати *комплексний підхід* до процесу навчання. Такий підхід передбачає єдність трьох параметрів:

1. Навчальний процес має бути єдністю соціального, психологічного і педагогічного.
2. Єдності освітньої, розвивальної і виховної функцій навчання.
3. Єдності усіх компонентів будь-якої методичної системи: цілей, змісту, методів, організаційних форм [14, с. 13].

М. Леонтович, працюючи вчителем музики, підкреслював важливість комплексного застосування знань із філософії, історії, літератури, географії, математики, скульптури, архітектури у процесі навчання молоді. Вчений зауважує, що «кожен педагог мусить викладати музику в контексті інших наукових і художніх знань». У своїй музично-педагогічній діяльності композитор висував ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору. З цією метою він розробив власну систему показу мистецького матеріалу, який ґрунтувався на співвідношенні світлотіней і кольорів із музичними звуками [11, с. 23].

О. Семенов розглядає фахову підготовку майбутнього вчителя української мови і літератури на основі українського фольклору і характеризує її як сформовану систему професійних знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування [13, с. 104]. У своїх працях дослідниця з'ясовує сутність педагогічної, психологічної, методичної, фольклорної, етнокультурознавчої сторони підготовки вчителя-словесника.

В іншій праці О. Семенов розглядає основні питання курсу усної народної творчості. Поряд із стислим викладом теоретичного матеріалу до кожної теми нею пропонується система різнорівневих форм контролю набутих знань і умінь: контрольні, тестові запитання, творчі, проблемні завдання, мета яких – спрямувати студента на самостійний пошук, сприяти розвитку його творчого, аналітичного мислення [12, с. 255]. Це є справді цікавим підходом у навчальному процесі, адже завдяки такому підходу теоретичні знання з фольклору сприймаються студентами легко, просто і доступно.

Дослідження розвитку вітчизняної педагогічної думки загалом, музично-педагогічної зокрема (О. Богданова, С. Борисова, С. Горбенко, Р. Дзвінка, С. Деніжна, А. Карпун, Н. Кравцова, С. Крамська, О. Овчарук, А. Омельченко, Р. Осипець, Л. Проців, Н. Сивачук та ін.) отримали належне висвітлення щодо розв'язання багатьох питань, які стосуються музичної освіти: педагогічні умови засвоєння народних звичаїв (В. Пабат), формування гуманістично-орієнтованої світоглядної позиції майбутніх учителів засобами народнопісенної творчості (А. Карпун), розвиток педагогічного інтересу до музичної народнопісенної

творчості у вчителів початкових класів і підготовці вчителів до виховної роботи у школі на матеріалі фольклору (Т. Танько), використання пісенно-обрядового фольклору в процесі професійної підготовки учителя музики (Л. Філоненко), формування музичних здібностей дітей дошкільного віку на матеріалі українського музичного фольклору (С. Садовенко).

Кожна країна світу у свій час стикалася з проблемою навчання і виховання молоді на національному підґрунті. Так, методика Е. Жака-Далькроза передбачає триєдність музики, слова і руху як засобу формування особистості. Іншою складовою частиною методики є сольфеджіо й імпровізація. В основі методичної системи К. Орфа лежить принцип елементарного музикування з використанням різних видів музично-сценічної діяльності. У методичній системі З. Кодая передбачається виховання в учнів почуття ладу, ладового мислення методом ладової сольмізації. Не меншу увагу західні вчені приділяють розробкам нових прогресивних методик музичного виховання, заснованих на народній музиці.

У дослідженнях (1995-2005) роках порушують педагогічні проблеми виховання і навчання майбутнього учителя музики засобами фольклору. Зокрема, С. Деніжна розглядає питання музично-педагогічної культури майбутнього вчителя музики засобами національних традицій [3, с. 161]; Р. Осипець і С. Борисова досліджують питання національної самосвідомості майбутнього вчителя музики у процесі опанування українською народнопісенною культурою [6, с. 199; 1, с. 293]; С. Крамська висвітлює питання використання пісенно-обрядового фольклору у процесі підготовки вчителя музики [5, с. 222]; Л. Паньків, А. Карпун, О. Отич розкривають сутність теорії і методики підготовки майбутнього вчителя до керівництва учнівськими фольклорними колективами [9, с. 222:4, с. 280:7, с. 256].

На якість навчання і виховання майбутнього вчителя музики у значній мірі впливає вибір методологічних підходів. Серед них педагоги-науковці віддають перевагу діяльнісному, особистісному, аксіологічному, культурологічному на ін.

Г. Падалка серед методологічних засад педагогіки мистецтва виділяє *національну основу освіти*, адже «національна культура – основне джерело

становлення митця. Прагнення охопити напрямки всесвітньої мистецької цивілізації без міцної опори на національну основу містить в собі небезпеку поверховості у сприйманні і творенні художніх образів, мозаїчності, відсутності широти поглядів на життя, зрідненості засобів художньої виразності» [8, с. 9].

Під методами мистецького навчання Г. Падалка розуміє упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчальних завдань і пропонує чотири групи методів навчання:

1. За джерелами передачі та характером опрацювання матеріалу: словесні, демонстраційно-образні, творчі.

2. За характером мистецької навчальної діяльності розрізняють: наслідувальні, репродуктивні, інтерпретаційні методи.

3. За характером мистецьких дидактичних завдань по етапах навчання виокремлюють такі методи: ознайомлення з музичним матеріалом, опрацювання музичних творів, створення музичних образів.

4. Залежно від завдань розвитку особистісних характеристик студентів: стимулювання, активізація діяльності, тренінг, регуляція вольових зусиль.

Сутністю методів стимуляції є «застосування різноманітних педагогічних спонук цілеспрямованого залучення студентів до процесу пізнання»; метод активізації діяльності студентів спрямований на мобілізацію енергетичних ресурсів вихованців у процесі навчання; тренінг передбачає довготривале, систематичне застосування вправ; метод регуляції вольових зусиль виховує у студентів здатність концентрувати увагу, мобілізувати енергію, волю на досягнення мистецьких результатів [8, с. 10].

Загалом розробка теорії і методики мистецького навчання – надзвичайно важливий напрям модернізації сучасної педагогіки і потребує подальших новітніх засобів, підходів, технологій тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений теоретичний аналіз доводить дієвість етнічного мистецького фонду, зокрема, українського фольклору, у руслі дослідженої проблеми.

Однак, попри вагомий теоретичний та практичний внесок зазначених досліджень у розв'язанні окресленої проблеми, у музично-педагогічній галузі освіти бракує системного дослідження методичних засад формування теоретичних знань у студентів педагогічних училищ і коледжів. Потребують подальшого вивчення питання комплексного використання українського музичного фольклору як доміанти теоретичного навчання студентів. Становить проблему недостатність репертуарних збірок, методичних посібників, у яких було б здійснено адаптацію й систематизацію зразків українського музичного фольклору, розкрито його значення у формуванні саме теоретичних знань майбутніх учителів музики засобами українського фольклору.

Подальша перспектива полягає у розробці педагогічної моделі для формування теоретичних знань майбутніх учителів музики на основі українського музичного фольклору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова С.В. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами українського музичного мистецтва: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. / Борисова Світлана Володимирівна. – Луганськ, 2002. – 293 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 137, 241, 328.
3. Деніжна С.О. Формування музично-педагогічної культури майбутнього вчителя музики засобами національних традицій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Деніжна Світлана Олександрівна. – К., 1996. – 161 с.
4. Карпун А.Л. Формування навичок педагогічного керівництва гуртами українського народного співу: дис. ...канд. пед. наук. : 13.00.02 / Карпун Анатолій Лаврентійович. – К., 1995. – 280 с.

5. Крамська С.Г. Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики: дис. ...канд. пед. наук. : 13.00.02 / Крамська Світлана Григорівна. – К., 1998. – 222 с.

6. Осипець Р.О. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів музики в процесі опанування українською народнопісенною культурою : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.07 / Осипець Руслана Олександрівна. – К., 2000. – 199 с.

7. Отич .М. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в школі (на матеріалі пісенного фольклору) : дис. ...канд. пед. наук. : 13.00.04 / Отич Олена Миколаївна. – К., 1997. – 256 с.

8. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва як напрям наукового пізнання / Г.М. Падалка. // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць (Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти». – Вип. 4. – К.: НПУ, 2007. – С.9.

9. Паньків Л.І. Теорія та методика підготовки майбутнього вчителя до керівництва учнівськими музичними колективами : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / Паньків Людмила Іванівна. – К., 2005. – 222 с.

10. Педагогическая энциклопедия: В 4 т. – М.: Советская энциклопедия, 1965. - Т. 2. – 879 с.

11. Рудницькі О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник./ О. П .Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. - С. 23.

12. Семенов О.М. Український фольклор: Навчальний посібник. / О.М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.

13. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури: Монографія. / О.М. Семенов. – Суми: ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. – 404 с.

14. Щолокова О.П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей / О.П.Щолокова // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць (Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти». – Вип. 4. – К.: НПУ, 2007. – С. 13.